

VAPAATA SIVISTYSTYÖTÄ POSTMODERNISSA

PETRI SALO & JUHA SUORANTA (2002)

Sivistyksellinen aikuiskasvatus. Kansanvalistusseura.

Sivistyksellinen Aikuiskasvatus (Petri Salo & Juha Suoranta, Kansanvalistusseura 2002) on neljäs teos vapaan sivistystyön teemoja käsittelevässä Tilaa Sivistykselle –sarjassa. Teos ottaa kantaa sivistyksen puolesta tilanteessa, jossa aikuiskasvatus on joutunut miltei totaalaisesti markkinavoimien armoille. Takakannen tekstin mukaan aikuiskasvatuksen tulevaisuus hahmottuu kirjassa ”arjen, yhteisöllisyyden ja vuorovaikutuksen kasvun tukemisessa ja tutkimisessa”.

Kirjan nimi on varsin onnistunut, kuvaahan se kuvaa teoksen läpikulkevaa ydinkäsitettä. Sivistyksellinen aikuiskasvatus irtoaa käsitteenä aikuiskoulutuksen perinteisistä jaotteluisista (vaikkapa ammatillinen aikuiskoulutus – vapaa sivistystyö) ”kolmanneksi” paikaksi, joka viittaa eletävässä postmodernissa tilanteessa tarpeellisiin osaamisiin. Näitä ovat ”tai-

to oppia tuntemaan itsensä, pitää huolta itsestään sekä toisista ihmisistä ja ympäristöstä” (12). Sivistyksellisyyden sisälöksi määrittävät kyky huolehtia itseä koskevista asioista, kriittinen suhde yhteisiin asioihin ja yhteiskuntaan sekä taito tarvittaessa myös ilmaista näkemyksensä niistä. Sivistykseen sisältyvät keskeisesti niin persoonallisuuden ja sosiaalisuuden kuin, globaalin ajattelun ja ekologisuudenkin komponentit.

Sivistyksellisellä aikuiskasvatuksella on tehtävänään taistella ajattelun ja tiedon teknologisoitumista vastaan. Samalla se haastaa sen ilmaistun tai piiloisen lähtökohdan, jossa aikuiskasvatus jo sanaston valinnalla asetetaan palvelemaan taloudellisen tehokkuuden ja markkinoiden tavoitteita. Sivistyksellinen aikuiskasvatus liittyy teoreettisesti toisaalta kriittiseen (oppimisen) teoriaan, toisaalta konstruktiviseen aikuiskasvatusteoriaan, jossa kirjoittajien lainaamien Jansenin ja Wildermeerschin mukaan on keskeistä lisää ihmisten mahdollisuuksia sosiaaliseen osallistu-

miseen ja läsnäoloon ja auttaa heitä yhdistämään omat kykynsä, osaamisensa ja ominaisuutensa vastuullisuuteen ja toisten kanssa koettavaan yhteisyyteen. (14–15)

Aikuiskasvattajan kannalta kohtalokasta on se professionaalinen teknologisoituminen (jolla ei välttämättä ole tekoa konetekniikan kanssa sinänsä), jonka ominaispiirteinä ovat erikoistumisen mukanaan tuoma kapea-alaistuminen, asiantuntijuuden korostaminen ja vallan läheisyys. Näistä viimeksimainittu uhkaa eniten työelämän aikuiskasvatuksen parissa työskenteleviä.

Tavoiteltavaksi aikuiskasvattajan ammatti-ideaaliksi sivistyksellisen aikuiskasvatuksen ympäristössä hahmottuukin jonkinlainen aikuiskasvatuksen amatööri, kyselijä, joka myös uudistaa ja radikalisoii aikuiskasvatuksellista toimintaa ja käytäntöjä. Markkinatalous-orientoituneen uneen tuudittamisen sijasta herättäminen on tämän uuden tyyppin aikuiskasvattajan päätehtävä.

Tekijät liittävät aikuiskasva-

tuksen kehityksen yhteiskunnan modernisaatioprosessiin kuvaamalla neljää pitkää linjaa suomalaisen aikuiskasvatuksen polulla. Ensimmäiselle pitkälle linjalle oli ominaista se, että aikuiskasvatus kansanvalistuksena oli mukana luomassa kansallisvaltiota ja sittemmin hyvinvointivaltiota. Yksilöiden organisoiminen esimerkiksi kansanliikkeiden kautta kansalaiseksi oli tässä olennaista.

Tämän moraalitaloudeksi nimetyn pitkän linjan sisältämän itekasvatuksellisuuden ja sivistyksellisuuden korostuksen toinen puoli oli se, että sivistyksen sisältö kuitenkin määrittyi ylhäältä, korkeakulttuurista, ei ihmisten omista elämäntilanteista tai sinä selviämisen tarpeista.

Aikuiskasvatuksen seuraava vaihe, toinen pitkä linja, on nimetty kirjassa suunnittelutaloudelliseksi. Se kytkeytyy keskeisesti 1960-luvun suureen yhteiskunnalliseen murrokseen. Tämä murros tapahtui niin elinkeinorakenteessa, elämäntavoissa, väestön muuttoliikkeenä kuin viestinnän ja viestintävälineiden merkityksen kasvuna. Aikuiskoulutuksessa se merkitsi ammatillisen koulutuksen aseman merkittävää vahvistumista. Toisaalta edelliselle kaudelle ominainen valtion puuttumattomuuden politiikka vaihtui suunnittelukeskeisyydeksi ja valtiojohtoisuudeksi. Valtionosuusjärjestelmien merkityksen kasvu ja mittava koulutuksen komiteatyö olivat tämän aikakauden tunnuspiirteitä. Liittymät valtiokeskeisen hyvinvointiprojektin kulta-aikaan olivat ilmeiset. Aikakauden loppua vapaassa sivistystyössä merkitsi 1990-luvun puolessa välissä tapahtunut siirtymä menoperusteisesta suoritepe-

rusteiseen valtiosuuteen. Aikakauden vaihtumisen dramatiikkaa tehosti osaltaan myös samalla alkanut – ja edelleen jatkuva – vapaan sivistystyön valtiosuukausien säästökuuri.

Kolmatta kautta tekijät luonnehtivat aikuiskasvatuksen kilpailutaloutena, jolle oli/on ominaista ”lakien viidakon vaihtuminen viidakon lakeihin” (s.29). Aikuiskoulutuspolitiikasta tuli markkinaperusteista. Vapaa kilpailu astui aikuiskoulutukseen. Samalla jatkuvan koulutuksen tai elinikäisen oppimisen alla alettiin harjoittaa laajamittaista aikuiskoulutuksen palvelutuotantoa, jonka funktioksi tuli ylläpitää koulutuksen keinoin talouden, teknologian ja maapaloistuvien markkinoiden kehitystä.

Markkinalähtöinen aikuis-koulutus näyttäytyy yhä enemmän myös yhtenä kulutuksen alueena muun kulutuksen joukossa. Aikuinen oppija on muuttunut itsensä sivistäjästä aikuiskoulutustuotteiden kuluttajaksi. Kulutusta pidetään yllä oppimisen jatkuvuuden ja elinikäisyyden pakon iskostamisella.

Aikuiskasvatuksen neljäs kausi liittyy jälkiteollisen informaatioyhteiskunnan synnyttämään sosiaaliseen kehitykseen ja epävarmuuksien lisääntymiseen. Kausi otsikoituu kirjassa elämänpoliittiseksi.

Aikuiskasvatuksen ja -kasvattajien on toimittava tilanteissa, jolle on ominaista modernin yhteiskunnan varmuuksien ja jatkuvuuden järkkyminen, epävarmuuden tulo olosuhteeksi.

Vakaat tai nousujohteiset työurat kyseenalaistuvat, eikä koulutuksellakaan voi vakuuttaa itseään työttömyyttä tai pät-

kätyöläisyyden sirpaleisuutta vastaan. Ekologinen ja sosiaalinen turvallisuus ovat yhä haavoittuvampia, samoin postmodernissa elävän ihmisen miinus.

Aikuiskasvatus, ja kasvatus yleensä, joutuu ongelmien eteen. Epävarmuuden oloissa ei ole selvyttä siitä, mihin ihmisiä pitäisi sosiaalistaa, mitä tulleisuutta varten kouluttaa, mitä taitoja ja tietoja opettaa. Riippumatta siitä, mihin matkailippu on ostettu, vie koulutuksen kummitusjuna aikuisia oppijoita sattumanvaraisesti määrättyville asemille.

Vapaan sivistystyön tilannetta mutkistaa se, että sen on selviytyäkseen taloudellisesti ollut pakko suunnistaa muun aikuiskoulutuksen lailla ammatillisen koulutuksen osuuden kasvattamiseen. Voimat ja osaaminen eivät enää tahdo riittää siihen kasvatustyöhön, joka lisäisi ihmisten mahdollisuuksia ymmärtää itseään ja ympäröivää yhteiskuntaa tahi toimia yhdessä muiden kanssa oman maailmansa ja elämänpiirinsä muuttamiseksi paremmaksi.

Vapaan sivistystyön itseymmärryksessä on kirjan mukaan paradoksaalista se, että kun vapaan sivistystyön organisaatiot toisaalta pyrkivät eroon näpertely- ja puuhasteluimagosta ollakseen yhtä hyvä (tai ihan sama) ammatillisen puolen kanssa, voi postmodernissa epävarmuudessa ja sen tuomassa rasiuksessa juuri tuo kevyt harrastaminen olla todella tärkeää ihmisten elämänhallinnalle. Vapaa sivistystyö voi tarjota perusolemuksellaan työn, kuluttajuuden ja epävarmuuden uuvuttamille kansalaisille paikkoja luovaan lepoon, itselle omistautumiseen ja dia-

logiseen suhteeseen muiden ihmisten kanssa.

Elämänpolitiikan vaiheessa (sivistyksellisen) aikuiskasvatuksen tehtäväksi asettuu kaikeksi sellaisen tukemisen, jolla ihminen ja ihmiset voivat ottaa elämän omiin käsiinsä, muuttua objekteista, markkinajoista, oman elämänsä subjekteiksi. Postmoderni aikuiskasvatus ei enää voi olla yhtä isoa kertomusta suuren onnen (esim. hyvinvointiyhteiskunta) tavoittelussa tai suuren kurjuuden (vaikkapa joukkotyöttömyys) torjunnassa. Sen paikka on ”pienen onnen”, arkielämässä ja lähellä ihmistä olevien onnen pipanoiden saavuttamisen edistämässä, samoin arjessa olevien käytännön vaikeuksien ja tragedioiden, ”pienen kurjuuden”, kohtaamisessa. Osa ongelmista voidaan ratkaista, tois-

ten kanssa on vain totuttava elämään. Elämänpoliittinen aikuiskasvatus hahmottuu neuvottelutilanteina, joissa aikuiskasvattaja ei ole opettaja-ekspertti tai yhteiskunnallis-eettisestä pohdiskelusta vapautettu henkilöstön valmentaja, vaan neuvottelukumppani, omienkin kysymystensä ja muuttuvien tilannearvioiden esittäjä.

Aikuiskoulutus tulee käsitteellisesti yhä riittämättömämmäksi tilanteessa, jossa ihmisten omat ja yhteiset ongelmat edellyttävät tietojen ja koulutuksen ohella nimenomaan dialogista vuorovaikutusta, yhdessä ajattelemista, ymmärryksen ja uudenlaisen yhteiskunnallis-eettisen tietoisuuden radikaalia lisääntymistä. Tämä taas vaatii tapahtuakseen nimenomaan kasvatuksellista tilaa, aikuiskasvatusta.

Sivistyksellinen Aikuiskasvatus on varsin hyödyllistä luettavaa kaikille aikuisten oppimisen kanssa työskenteleville. Kirja herättää kysymyksiä omasta ammatti-identiteetistä - kenen lauluja laulankaan? - ja aikuiskasvatuksen vaihtoehtoisista yhteiskunnallisista tehtävistä. Samalla kirja on perusteltu puheenvuoro jonkinlaisen uuden, jälkimoderniin yhteiskuntaan sovitun vapaan sivistystyön puolesta. Tämän sivistystyön ei tarvitse enää rajautua valmiiden koulutusorganisaatioiden kehyksiin ja niiden luomiin ehtoihin, vaan se voi jalkautua erilaisiin kansalaisjärjestöihin, ihmisten arkeen ja elämissä maailmaan.

Pertti Rantanen